

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گروه آموزشی ژيوار

درس: عربی

تهیه و تدوین:

رضا طورانی

موضوع:

أشكال الأفعال (۲)

(اوزان ثلاثی مزید)

اوزان ثلاثی مزید (بخش دوم)

قواعد درس ۴ عربی دهم

(مشترک بین همه ی رشته ها)

فعل از نظر ریشه به دو بخش تقسیم می شود:
 ثلاثی مجرد و ثلاثی مزید
 ثلاثی مجرد ، سماعی است یعنی قاعده خاص ندارد مثلاً:

مصدر	مضارع	ماضی
ذهاب	يَذْهَبُ	ذَهَبَ
كتابة	يَكْتُبُ	كَتَبَ
جلوس	يَجْلِسُ	جَلَسَ

صرف فعل ماضى

١- فعل

٤- فعلت

٢- فعلا

٥- فعلتا

٣- فعلوا

٦- فعلن

١٣- فعلتُ

٧- فعلتَ

١٠- فعلتِ

١٤- فعلنا

٨- فعلتما

١١- فعلتما

٩- فعلتم

١٢- فعلتنَّ

صرف فعل مضارع

١- يَفْعَلُ	٤- تَفْعَلُ
٢- يَفْعَلَانِ	٥- تَفْعَلَانِ
٣- يَفْعَلُونَ	٦- يَفْعَلْنَ
٧- تَفْعَلُ	١٠- تَفْعَلِينَ
٨- تَفْعَلَانِ	١١- تَفْعَلَانِ
٩- تَفْعَلُونَ	١٢- تَفْعَلْنَ
	١٣- أَفْعَلُ
	١٤- نَفْعَلُ

ضمائر منفصل

١- هو

٤- هي

٢- هما

٥- هما

٣- هم

٦- هن

٧- أنت

١٠- أنت

٨- أنتم

١١- أنتم

٩- أنتم

١٢- أنتم

١٣- أنا

١٤- نحن

ثلاثی مزید، قیاسی است. یعنی؛ دارای مقیاس خاصی می باشد و وزن و مصدر و حرکت عین الفعل آن به یک شکل در کلمات مختلف تکرار می شود.

در ثلاثی مزید ۸ باب وجود دارد که در درس قبل با ۴ تای آنها آشنا شدیم و در این درس نیز، با بقیه ی آنها آشنا می شویم.

باب های ثلاثی مزید

معنی در بیشتر مواقع	مصدر	مضارع	ماضی
متعدی	إِفعال	يُفعلُ	أفعلَ

صرف فعل ماضی در باب افعال

۱- أَخْرَجَ ۴- أَخْرَجْتُ

۲- أَخْرَجْنَا ۵- أَخْرَجْتَا

۳- أَخْرَجُوا ۶- أَخْرَجْتُمْ

۷- أَخْرَجْتُمْ ۱۰- أَخْرَجْتُمْ

۸- أَخْرَجْتُمْ ۱۱- أَخْرَجْتُمْ

۹- أَخْرَجْتُمْ ۱۲- أَخْرَجْتُمْ

۱۳- أَخْرَجْتُمْ

۱۴- أَخْرَجْنَا

صرف فعل مضارع در باب افعال

۱- یُخْرِجُ	۴- تُخْرِجُ
۲- یُخْرِجَانِ	۵- تُخْرِجَانِ
۳- یُخْرِجُونَ	۶- یُخْرِجْنَ
۷- تُخْرِجُ	۱۰- تُخْرِجِينَ
۸- تُخْرِجَانِ	۱۱- تُخْرِجَانِ
۹- تُخْرِجُونَ	۱۲- تُخْرِجْنَ
	۱۳- أُخْرِجُ
	۱۴- نُخْرِجُ

صرف فعل أمر در باب افعال

- ۷- تُخْرِجُ أَخْرِجْ
- ۸- تُخْرِجَانِ أَخْرِجَا
- ۹- تُخْرِجُونَ أَخْرِجُوا
- ۱۰- تُخْرِجِينَ أَخْرِجِي
- ۱۱- تُخْرِجَانِ أَخْرِجَا
- ۱۲- تُخْرِجْنَ أَخْرِجْنَ

باب های ثلاثی مزید

معنی در بیشتر مواقع	مصدر	مضارع	ماضی
متعدی	تَفْعِيلُ	يَفْعِلُ	فَعَّلَ

صرف فعل ماضی در باب تفعیل

۱- کَرَّمْ	۴- کَرَّمْتُ
۲- کَرَّمَا	۵- کَرَّمْتَا
۳- کَرَّمُوا	۶- کَرَّمْنَا
۷- کَرَّمْتُمْ	۱۰- کَرَّمْتُمْ
۸- کَرَّمْتُمَا	۱۱- کَرَّمْتُمَا
۹- کَرَّمْتُمْ	۱۲- کَرَّمْتُمْ
	۱۳- کَرَّمْتُمْ
	۱۴- کَرَّمْنَا

صرف فعل مضارع در باب تفعیل

۱- یُکْرَمُ

۴- تُکْرَمُ

۲- یُکْرَمَانُ

۵- تُکْرَمَانُ

۳- یُکْرَمُونَ

۶- یُکْرَمُونَ

۷- تُکْرَمُ

۱۰- تُکْرَمِينَ

۸- تُکْرَمَانُ

۱۱- تُکْرَمَانُ

۹- تُکْرَمُونَ

۱۲- تُکْرَمُونَ

۱۳- أُکْرَمُ

۱۴- نُکْرَمُ

صرف فعل أمر در باب تفعیل

- ۷- تُكْرِمُ كَرِّمُ
- ۸- تُكْرِمَانِ كَرِّمَا
- ۹- تُكْرِمُونَ كَرِّمُوا
- ۱۰- تُكْرِمِينَ كَرِّمِي
- ۱۱- تُكْرِمَانِ كَرِّمَا
- ۱۲- تُكْرِمُونَ كَرِّمُوا

باب های ثلاثی مزید

معنی در بیشتر مواقع	مصدر	مضارع	ماضی
متعدی / مشارکت	مُفَاعَلَةٌ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ

صرف فعل ماضی در باب مُفَاعَلَةٌ

۱- کَاتَبَ	۴- کَاتَبْتُ
۲- کَاتَبَا	۵- کَاتَبْنَا
۳- کَاتَبُوا	۶- کَاتَبْنَا
۷- کَاتَبْتُ	۱۰- کَاتَبْتُ
۸- کَاتَبْتُمَا	۱۱- کَاتَبْتُمَا
۹- کَاتَبْتُمْ	۱۲- کَاتَبْتُمْ
	۱۳- کَاتَبْتُ
	۱۴- کَاتَبْنَا

صرف فعل مضارع در باب مُفاعَلَة

۱- یُکَاتِبُ	۴- تُکَاتِبُ
۲- یُکَاتِبَانِ	۵- تُکَاتِبَانِ
۳- یُکَاتِبُونَ	۶- یُکَاتِبُونَ
۷- تُکَاتِبُ	۱۰- تُکَاتِبِينَ
۸- تُکَاتِبَانِ	۱۱- تُکَاتِبَانِ
۹- تُکَاتِبُونَ	۱۲- تُکَاتِبُونَ
	۱۳- أُکَاتِبُ
	۱۴- نُکَاتِبُ

صرف فعل أمر در باب مُفَاعَلَة

۷- تُكَاتِبُ.....كَاتِبٌ

۸- تُكَاتِبَانِ.....كَاتِبَا

۹- تُكَاتِبُونَ.....كَاتِبُوا

۱۰- تُكَاتِبِينَ.....كَاتِبِي

۱۱- تُكَاتِبَانِ.....كَاتِبَا

۱۲- تُكَاتِبِينَ.....كَاتِبِينَ

نحوه ی معرفی باب ها در تست با توجه به تعداد حروف زائد

همانطور که می دانید ما در این ۳ باب

(یعنی؛ افعال - تفعیل - مُفَاعَلَة) یک

حرف زائد داریم و در زبان عربی این ۳

باب را اینگونه معرفی می کنند:

بزیادة حرف واحد
= =

برای معرفی باب تَفَاعُلُ نیز اصطلاحاً گفته می شود:
بزیادة حَرفینِ اِثنینِ

معنی در بیشتر مواقع	مصدر	مضارع	ماضی
لازم / مشارکت	تَفَاعُلُ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ

صرف فعل ماضی در باب تفاعل

۱- تَشَابَهَ	۴- تَشَابَهَتْ
۲- تَشَابَهَا	۵- تَشَابَهَتَا
۳- تَشَابَهُوا	۶- تَشَابَهْنِ
۷- تَشَابَهَتْ	۱۰- تَشَابَهَتْ
۸- تَشَابَهْتُمَا	۱۱- تَشَابَهْتُمَا
۹- تَشَابَهْتُمْ	۱۲- تَشَابَهْتُنَّ
	۱۳- تَشَابَهْتُمْ
	۱۴- تَشَابَهْنَا

صرف فعل مضارع در باب تفاعل

۱- یَتَشَابَهُ	۴- تَتَشَابَهُ
۲- یَتَشَابَهُان	۵- تَتَشَابَهُان
۳- یَتَشَابَهُونَ	۶- یَتَشَابَهُنَ
۷- تَتَشَابَهُ	۱۰- تَتَشَابَهُینَ
۸- تَتَشَابَهُان	۱۱- تَتَشَابَهُان
۹- تَتَشَابَهُونَ	۱۲- تَتَشَابَهُونَ
	۱۳- أَتَشَابَهُ
	۱۴- نَتَشَابَهُ

صرف فعل أمر در باب تفاعل

۷- تَشَابَهُ.....تَشَابَهُ

۸- تَشَابَهُنَ.....تَشَابَهُنَا

۹- تَشَابَهُونَ.....تَشَابَهُوا

۱۰- تَشَابَهُيْنَ.....تَشَابَهُيْ

۱۱- تَشَابَهُنَّ.....تَشَابَهُنَا

۱۲- تَشَابَهُنَّ.....تَشَابَهُنَّ

معنی در بیشتر مواقع	مصدر	مضارع	ماضی
لازم / مشارکت	تَفَاعَلُ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَ
متعدی	إِفعال	يُفَعِّلُ	أَفَعَّلَ
متعدی	تَفَعَّلَ / تَفَعَّلَة	يُفَعِّلُ	فَعَّلَ
متعدی	مُفَاعَلَة / فَعَال	يُفَاعِلُ	فَاعَلَ

باید توجه داشت که همه ی صیغه ها در باب های
مختلف به همین شکل صرف می شوند و تنها راه
یادگیری و تسلط بر آن ها تمرین و تکرار می
باشد.

یعنی؛ همان گونه که در زبان عربی معروف است:

« الدرسُ حرفٌ و التكرارُ ألفٌ »

درس یک بار ، تمرین و تکرار هزار بار

نکته

۱- وقتی می‌گوییم معنای یک باب در بیشتر مواقع لازم یا متعدی است یعنی امکان وجود استثناء در آن می‌باشد مثال: «آمطر» به معنای «بارید» از باب افعال و لازم است و همچنین فعل‌های «أسرع» = شتافت / أفلح = رستگار شد « نیز در همین باب و لازمند.

۲- در باب افعال وقتی می‌خواهیم فعل امر پسازیم در ابتدای کلمه باید از الف مفتوح استفاده کنیم: تخرج ← اخرج
✘ در این باب حتی اگر ابتدا به ساکن نیز نداشتیم، به هنگام ساختن فعل امر، باید از الف مفتوح استفاده کنیم:
تُجِبُ ← أَجِبُ / تُقِيمُ ← أَقِمُ

نکته

۳- باب تفعیل ، مصدر دیگری نیز دارد که بر وزن «تفعلة» می باشد

۴- باب مفاعلة ، مصدر دیگری نیز دارد که بر وزن فعال می باشد.

۵- فعلی که اولین صیغه ی ماضی آن (ریشه ی آن) چهار حرفی است، مضارعش با ضمه شروع می شود
مثل ۳ باب از ثلاثی مزید و همچنین رباعی مجرد:
زلزل ← یزلزل

نکته

۶- فعل ماضی در باب « مفاعلة » به صورت زیر مجهول می شود : فاعل ← فوعل (شاهد ← شوهد)

۷- فعل هایی که عین الفعل آنها حرف علة (و - ا - ی) است (فعل های اجوف)، هنگامیکه به باب افعال می روند به شکل زیر صرف می شود:

أفَالُ يُفِیلُ إِفَالَة

برای مثال: ق و م - ج و ب - ط و ع - ش و ر

نکته

۸- حرکت عین الفعل در هیچ فعل ماضی ثلاثی مزید، کسره نیست و همیشه فتحه است. ولی حرکت عین الفعل در باب های افعال، تفعیل و مفاعلة در حالت مضارع همیشه کسره است. در نتیجه با توجه به حرکت عین الفعل می توان نوع فعل را تشخیص داد:

* فعل ماضی از ثلاثی مزید باب افعال از ۳ حرف اصلی «ح س ن» با ادرس للغائبین: احسنا

* فعل مضارع از ثلاثی مزید باب افعال از ۳ حرف اصلی «ح س ن» با ادرس للمخاطبین / للمخاطبتین: تحسنان (ساختن امر از همین صیغه می شود: احسنا)

نکته

* فعل ماضی از ثلاثی مزید باب تفعیل از ۳ حرف اصلی «ع ل م» با ادرس للغائبین : علموا

* فعل مضارع از ثلاثی مزید باب تفعیل از ۳ حرف اصلی «ع ل م» با ادرس للمخاطبین : تعلمون (ساختن امر از همین صیغه می شود: علموا)

* فعل ماضی از ثلاثی مزید باب مفاعلة از ۳ حرف اصلی «د ف ع» با ادرس للغائبات : دافعن

* فعل مضارع از ثلاثی مزید باب مفاعلة از ۳ حرف اصلی «د ف ع» با ادرس للمخاطبات : تدافعن (ساختن امر از همین صیغه می شود: دافعن)

نکته

۹- در باب « تفاعل » به دلیل یکسان بودن حرکت عین الفعل در ماضی و مضارع، برخی فعل های امر و ماضی در این دو باب یکسان می باشند:

✘ « تَعَامَلَا » امر للمخاطبین و امر للمخاطبتین و ماضی للغائبین می باشد

✘ « تَعَامَلُوا » امر للمخاطبین و ماضی للغائبین می باشد

✘ « تَعَامَلْنَ » امر للمخاطبات و ماضی للغائبات می باشد

نکته

۱۰- فعل ناقص (فعلی که لام الفعلش «و-ا-ی» است) در باب های؛

✘ افعال و افتعال و انفعال و استفعال

در ماضی - قلب به الف / در مضارع - قلب به ی / در امر - حذف /

در مصدر - تبدیل به همزه (ء)؛ می شود

مثال: م ض ی - امضاء / خ ف ی - اختفاء / ز و ی - انزواء / ع
ف و - استعفاء

✘ تفعیل و مفاعلة

در ماضی - قلب به الف / در مضارع - قلب به ی / در امر - حذف / در

مصدر - تبدیل به (ة)؛ می شود

مثال: ر ب ی - تریبة / ن ج و - مناجاة / ل ق ی - ملاقات

✘ تفاعل و تفعّل

در ماضی - قلب به الف / در مضارع - قلب به الف / در امر - حذف /
در مصدر - تبدیل به یای ما قبل مکسور

مثال: ل ق ی - تلاقی / ع ل و - تعالی / ل ق ی - تلقی

*عَيْنَ الفعل الذي يختلف عدد حروفه الزائدة عن البقية: (كانون
فرهنگی آموزش ۹۷)

الف - اللهم نور قلوبنا بنور الإيمان!

ب - من يعلم هؤلاء التلاميذ؟

ج - هل أنت تطالع كتبي في حياتك؟

د - القانون إشمَل جهات مختلفة من حياة الإنسان!

*عَيْنَ الصَّحِيحِ لِلْفِرَاقِ: «قَدْ..... اللهُ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الظُّلْمَاتِ إِلَى
النُّورِ» (كانون فرهنگي آموزش ٩٦)

الف - خَرَجَ

ب - يَخْرُجُ

ج - أُخْرِجَ

د - خَرُوجٌ

*عَيْنِ الضَّمِيرِ الَّذِي لَا يُنَاسِبُ لِلْفِعْلِ: (كانون فرهنگي آموزش ۹۶)

الف - تَتَسَاقَطُ أَنْتَ

ب - هِيَ تَسَاقَطُ

ج - هُوَ مَا إِحْتَفَلَ

د - أَنَا لَا أُحْتَفَلُ

*عَيْنِ الْخَطَأِ فِي تَعْيِينِ الْأَبْوَابِ: (كانون فرهنگي آموزش ۹۸)

الف - أَكْمَلِ الْفَرَاقَاتِ مُسْتَعِينًا بِمُعْجَمٍ عَرَبِيٍّ - إِنْجَلِيزِيٌّ : بَابِ
إِفْعَالٍ

ب - يُشَارِكُ فِي حَفْلَةِ زَوَاجِي كَثِيرٍ مِنْ أَصْدِقَائِي : بَابِ تَفَاعُلٍ

ج - وَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ : بَابِ إِفْتِعَالٍ

د - الْيَوْمَ الْكِيَانَ الصَّهْيُونِيَّ يُحَاوِلُ كَثِيرًا لِيُفَرِّقَ بَيْنَنَا : بَابِ تَفْعِيلٍ

*عَيْنِ العبارة التي ما جاء فيها فعل مزيد من باب «إفعال»:

الف - أَجْلَسُ والدتكَ العجوزَ عندك

ب - أَنَا أَجْلَسُ عَلَى مسندك لحظةً جلوسَ الملوك

ج - العسلَ لَا يُفْسِدُ الأَسْنَانَ عَلَى خلاف السُّكَّرِيَّاتِ الأُخْرَى

د - أَظْهَرْتَ ظَاهِرَةً «قوس قزح» ألوانها الجميلة في الأيام الماطرة

*عَيْنِ الصَّحِيحِ فِي أَبْوَابِ الْأَفْعَالِ لَمَّا أُشِيرَ إِلَيْهَا بِخَطِّ:

الف - بَعْضُ النَّاسِ لَا يَتَنَاوَلُونَ الْمَأْكُولَاتِ الْقِيَمَةَ الْغَدَائِيَّةَ : باب
مفاعلة

ب - وَالِدِي تَمَكَّنَ مِنْ تَشْجِيعِ أُخْتِي : باب تفعيل

ج - نَحْنُ نَسْتَلِمُ الرِّسَائِلَ عِبْرَ الْإِنْتَرْنِتِ : باب إستفعال

د - أَنْتَجَ الْعَمَالُ الْمَحَاصِيلَ فِي خَارِجِ الْبِلَادِ : باب إفعال

*عَيْنِ الْخَطَا لِلْفِرَاحِ: «إِنَّكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»

الف - جَاهِدُوا

ب - جَاهِدْتُمْ

ج - مُجَاهِدُونَ

د - تُجَاهِدُونَ

*عَيْنِ مَا لَيْسَ فِي الْعِبَارَةِ: «تَعَاوَنُوا وَتَعَلَّمُوا وَعَلَّمُوا وَلَا تَمُوتُوا
جُهَالًا»

الف - فعل أمر

ب - جمع التكسير

ج - فعل ماضٍ

د - فعل نهى

*عَيْنَ مَا لَيْسَ فِيهِ فَعْلٌ لِّلْمَخَاطِبِينَ:

الف - يَا أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ دَافِعُوا عَنِ الْقِيَمِ الْأَخْلَاقِيَّةِ

ب - تَلَامِيذُنَا الْمُجْتَهِدُونَ كَاتَبُوا مُعَلِّمَهُمُ الْمُشْفِقِ

ج - تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ

د - تَرَاخَمُوا عِنْدَ وَقُوعِ الْحَوَادِثِ فَهَذَا خَيْرٌ لَّكُمْ

*عَيْنُ الْمُنَاسِبِ لِتَكْمِيلِ الْآيَةِ الشَّرِيفَةِ: «..... مِنْ السَّمَاءِ مَاءً فَ..... بِهِ الثَّمَرَاتُ رِزْقًا لَكُمْ»

الف - نَزَلَ - خَرَجَ

ب - يَنْزِلُ - يَخْرُجُ

ج - أَنْزَلَ - أَخْرَجَ

د - يَنْزِلُ - يَتَخَرَّجُ